

विद्या भवन बालिका विद्यापीठ

शक्ति उत्थान आश्रम लखीसराय

विषय -संस्कृत दिनांक 24-06-2021

वर्ग-सप्तम शिक्षक राजेश कुमार पाण्डेय

एन० सी० ई० आर० टी० पर आधारित

पितु (ऋकारान्त-पुल्लिङ्गम्-शब्दः)				मातु (ऋकारान्त-स्त्रीलिङ्गम्-शब्दः)			
विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	पिता	पितरौ	पितरः	प्रथमा	माता	मातरौ	मातरः
द्वितीया	पितरम्	पितरौ	पितॄन्	द्वितीया	मातरम्	मातरौ	मातॄः
तृतीया	पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः	तृतीया	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
चतुर्थी	पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः	चतुर्थी	मात्रे	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
पञ्चमी	पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः	पञ्चमी	मातुः	मातृभ्याम्	मातृभ्यः
षष्ठी	पितुः	पित्रोः	पितॄणाम्	षष्ठी	मातुः	मात्रोः	मातॄणाम्
सप्तमी	पितरि	पित्रोः	पितॄषु	सप्तमी	मातरि	मात्रोः	मातॄषु
सम्बोधनम्	हे पितः!	हे पितरौ !	हे पितरः!	सम्बोधनम्	हे मातः!	हे मातरौ !	हे मातरः!

अभ्यासाः (Exercises)

1. विकल्पेभ्यः उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत—
विकल्पों से उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों को पूरा कीजिए—

(i) बालकः	नमति।		
(क) मातरम्	☐ (ख) मात्रा	☐ (ग) मातुः	☐
(ii) सः	सह गच्छति।		
(क) भ्रात्रा	☐ (ख) भ्रातुः	☐ (ग) भ्रातरि	☐
(iii) सः	विश्वसिति।		
(क) पितरि	☐ (ख) पित्रा	☐ (ग) पितुः	☐
(iv) जनाः	स्मरन्ति।		
(क) कर्तुः	☐ (ख) कर्त्रा	☐ (ग) कर्तारम्	☐
(v) रामः	आदर्शः अस्ति।		
(क) पित्रा	☐ (ख) पितुः	☐ (ग) पितरि	☐
(vi)	नमः।		
(क) पित्रे	☐ (ख) पितुः	☐ (ग) पितरम्	☐
(vii)	मध्ये प्रगाढः स्नेहः अस्ति।		
(क) भ्रातॄषु	☐ (ख) भ्रातु	☐ (ग) भ्रातरम्	☐

- (viii) सीता सह गच्छति।
 (क) रामेण (ख) रामस्य (ग) रामम्
- (ix) तत्र द्वौ स्तः।
 (क) कर्तारौ (ख) कर्ता (ग) कर्तारः
- (x) दाने सङ्कोचं न कुर्वन्ति।
 (क) दाता (ख) दात्रा (ग) दातारः

2. निम्नशब्दरूपाणां मूलशब्दान्, विभक्तीः वचनानि च लिखत-
 निम्न शब्द रूपों के मूल शब्द, विभक्ति और वचन लिखिए-

उदाहरणम्-	देवस्य	देव	षष्ठी	एकवचनम्
(i) रमायै
(ii) देवेन
(iii) लताम्
(iv) मुनिभिः
(v) नद्यै

3. अधोलिखितानां शब्दानां निर्दिष्टविभक्तिषु त्रिषु वचनेषु च रूपाणि लिखत-
 अधोलिखित शब्दों के निर्दिष्ट विभक्तियों और तीनों वचनों में रूप लिखिए-

(i) साधु (तृतीया)
(ii) नर (चतुर्थी)
(iii) जननी (पञ्चमी)
(iv) धेनु (द्वितीया)
(v) रमा (षष्ठी)

4. कोष्ठकप्रदत्तशब्दैः सह उचितविभक्तिं योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूर्यत-
 कोष्ठक में दिए शब्दों के साथ उचित विभक्ति जोड़कर रिक्तस्थान पूरा कीजिए-

(i) उद्याने	खेलति।	(कन्या)
(ii) कन्या	धारयति।	(माला)
(iii) जनाः अतिथेः स्वागतं	सह कुर्वन्ति।	(माला)
(iv) लता	फलानि यच्छन्ति।	(रमा)
(v)	फलानि पतन्ति।	(शाखा)

